ΚΕΙΜΕΝΟ

Μίλτος Σαχτούρης
Ὁ Ἐλεγκτής

Ένας μπαξές γεμάτος αἷμα
εἶν' ὁ οὐρανός
καί λίγο χιόνι
ἔσφιξα τά σκοινιά μου
πρέπει καί πάλι νά ἐλέγξω
τ' ἀστέρια
ἐγώ
κληρονόμος πουλιῶν
πρέπει
ἔστω καί μέ σπασμένα φτερά
νά πετάω.

(*Τά φάσματα ἤ ἡ χαρά στόν ἄλλο δρόμο,* 1958)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

Α. Ένα από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της ποίησης του Μίλτου Σαχτούρη είναι η χρήση υπερρεαλιστικών εικόνων. Να καταγράψετε τις τρεις υπερρεαλιστικές εικόνες με τις οποίες διαρθρώνεται το συγκεκριμένο ποίημα. **Μονάδες 15**

Β1. Έχει επισημανθεί ότι τα χρώματα είναι κυρίαρχο στοιχείο της ποιητικής του Μίλτου Σαχτούρη.
α. Να επαληθεύσετε με αναφορές στο ποίημα την παραπάνω επισήμανση. **Μονάδες 10**
β. Να σχολιάσετε τον συμβολικό χαρακτήρα των χρωμάτων που κυριαρχούν στο ποίημα. **Μονάδες 10**

Β2. Να σχολιάσετε τον τίτλο «Ὁ Ἐλεγκτής» του ποιήματος του Μίλτου Σαχτούρη ως προς τη γλωσσική του μορφή. **Μονάδες 20**

Γ.

«ἐγώ
κληρονόμος πουλιῶν
πρέπει
ἔστω καί μέ σπασμένα φτερά
νά πετάω.»

Να σχολιάσετε το περιεχόμενο των παραπάνω στίχων σε δύο παραγράφους (140-160 λέξεις). **Μονάδες 25**

Δ. Το ακόλουθο ποίημα του Γιάννη Ρίτσου με τον τίτλο «Ανταπόδοση» είναι ένα ποίημα για τον ρόλο του ποιητή. Να το συγκρίνετε ως προς το περιεχόμενό του με το ποίημα «Ὁ Ἐλεγκτής» του Μίλτου Σαχτούρη. **Μονάδες 20**

Ανταπόδοση

Πάλεψε μέ τίς λέξεις, μέ τό χρόνο, μέ τά πράγματα. Ἔδωσε
θέση
στήν πεταλούδα, στό χαλίκι, στ' ἀλογάκι τῆς Παναγίας,
στούς ὁλονύκτιους στεναγμούς τῶν ἄστρων, στή δροσοστάλα
πού πέφτει ἀπ' τό ροδόφυλλο, στ' ἄρρωστο ἀηδόνι, στίς μεγάλες
σημαῖες,
στό γαλάζιο, στό κόκκινο, στό κίτρινο. Πλούτισε τόν κόσμο
μέ μόχθο κι ἐγκαρτέρηση. Σκαλί σκαλί
ἀνέβηκε τήν πέτρινη τεράστια σκάλα. Τώρα, ἐκεῖ πάνω,
ἄλλα παράσημα δέν ἔχει πιά παρά τά βέλη στά γυμνά πλευρά
του.

Ανθολογία Γιάννη Ρίτσου, Επιλογή Χρύσα Προκοπάκη, Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα[2] 2001

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Α. Ο Μ. Σαχτούρης ανήκει στη μεταπολεμική νεουπερρεαλιστική ποίηση. Χαρακτηριστικό δείγμα του υπερρεαλισμού του αποτελούν οι τρεις ιδεοπλαστικές και σκηνικές εικόνες: α) Του κακοποιημένου ουρανού, β)του ουράνιου μηχανοδηγού και γ) του ποιητή ως ιερού πτηνού που σακατεύθηκε στους δύσκολους καιρούς των πολέμων που προηγήθηκαν(Αλβανικό μέτωπο, β΄ Παγκόσμιος και κυρίως του εμφυλίου πολέμου). Οι τρεις εικόνες που αποτελούν δομικό στοιχείο είναι ταυτόχρονα αυτόνομες και

εκπαιδευτικός οργανισμός
ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

αλληλένδετες. Αυτόνομες, γιατί η κάθε μια αποτελεί ενιαίο σύνολο με θεματικό κέντρο: η πρώτη τον ουρανό, η δεύτερη τον ποιητή ελεγκτή και η τρίτη τον ελεγκτή –πουλί. Αλλά και αλληλένδετες γιατί έχουν κοινό στόχο το πέταγμα στο φανταστικό -υπερλογικό –υπερπραγματικό. Πιο συγκεκριμένα, ο «μπαξές γεμάτος αίμα» αισθητοποιεί την ασαφή εικόνα του ουρανού που γίνεται έτσι χώρος γνωστός από την εμπειρία αλλά και φανταστικός συνάμα. Ο ουρανός συμβολίζει το χώρο του ονείρου και της ελπίδας, είναι ο καθαρός χώρος όπου θα λυτρωθεί ο ποιητής και θα λυτρώσει και τον άνθρωπο από τα δεινά της πραγματικότητας. Ο ουρανός συνδέεται με τη χαρά στον «άλλο δρόμο» της συλλογής στην οποία ανήκει «Ο Ελεγκτής». Εκεί δεν έχει θέση η λογική, αντίθετα έχει θέση το όραμα και η φαντασία. Επίσης ο ουρανός παραπέμπει συνειρμικά στον ποιητικό χώρο, στην υπερρεαλιστική ποίηση.

Αναφορικά, με τη δεύτερη υπερρεαλιστική εικόνα, ο ποιητής εμφανίζεται ως ελεγκτής του ουρανού που περιέχει «τ' αστέρια», τα πολύτιμα πολιτιστικά και πνευματικά αγαθά που πρέπει να διασωθούν. Ο ελεγκτής ποιητής είναι επιφορτισμένος με το χρέος να λειτουργήσει ως δίαυλος επικοινωνίας ανάμεσα στον άνθρωπο και τον ουρανό, ανάμεσα στην πραγματικότητα και το όνειρο, ώστε να γίνει η ποίηση και ο ποιητικός λόγος μέσο απελευθέρωσης για τον άνθρωπο.

Τέλος, η τρίτη εικόνα του ποιητή-πουλί που πετά ελεύθερα στο φωτεινό στερέωμα-έστω και με σπασμένα φτερά παραπέμπει συνειρμικά στον υπερρεαλιστή ποιητή, φορέα της ποιητικής παράδοσης, που με τη φαντασία του και την ελεύθερη πνευματική αναζήτηση γίνεται πρεσβευτής του πνευματικού πολιτισμού.

Β1. **α.** Σε συνέντευξή του ο ίδιος ο Σαχτούρης είχε δηλώσει ότι η ζωγραφική τον βοήθησε πολύ στην ποίησή του. Εξάλλου είναι γνωστό ότι οι ζωγράφοι που αγάπησε ο ποιητής(Παρθένης, Μπουζιάνης, Εγγονόπουλος, Διαμαντόπουλος) αποδίδουν συχνά ιδεοπλαστικές εικόνες σαν αυτές που έχουν τα ποιήματά του. Πιο συγκεκριμένα, η παρουσία των χρωμάτων είναι έντονη· τα έντονα χρώματα που αποτελούν σύμβολα, εκφράζοντας την προσωπική φρίκη, παραπέμπουν στο εικαστικό ρεύμα του εξπρεσιονισμού. Με τα χρώματα ο Σαχτούρης δίνει άλλη υφή και διάσταση σε όντα και πράγματα. Ας μην ξεχνάμε, εξάλλου ότι «Τα Φάσματα» της συγκεκριμένης συλλογής που ανήκει το ποίημα σημαίνουν και ιριδισμοί χρωμάτων καθώς η πραγματικότητα διαθλάται για να ανασυνθέσει είδωλα ενός άλλου κόσμου.

Ειδικότερα ο ουρανός είναι αυτός που συγκεντρώνει τα περισσότερα χρώματα: το κόκκινο του αίματος, το άσπρο του χιονιού, το κίτρινο-χρυσό των αστεριών αλλά και το μαύρο που υπονοείται ως φόντο.

β. Τα χρώματα λειτουργούν ως σύμβολα και μπορούν να αποσυμβολιστούν ως εξής: Το <u>κόκκινο</u> συμβολίζει το φόνο, τους πολέμους και τη σφαγή. Αποτελεί το είδωλο της τραυματισμένης πραγματικότητας, της αιματοβαμμένης εποχής του ποιητή(μεταπολεμική, μετεμφυλιακή). Το <u>άσπρο</u>, χρώμα της αγνότητας, συμβολίζει την ελπίδα την προσδοκία και την αισιοδοξία ότι τελικά τα πνευματικά, ηθικά και πολιτιστικά, αγαθά, δηλαδή όλα αυτά που καταξιώνουν την ανθρώπινη ζωή (αγάπη, αγνότητα, ανθρωπισμός) μπορούν έστω και με μικρές πιθανότητες να διασωθούν ακόμα και σε χαλεπές και απάνθρωπες εποχές. Το <u>χρυσό</u> συμβολίζει την πολυτιμότητα των αστεριών-αξιών και ιδανικών τα οποία ο ποιητής καλείται να περιφρουρήσει και να διασώσει. Τέλος, το <u>μαύρο</u>, που υποφώσκει στο νυχτερινό ουρανό αποδίδει συλλήβδην το πνευματικό και ηθικό σκότος της εποχής.

Β2. Οι τίτλοι στον Σαχτούρη είναι συνήθως ουσιαστικά συνοδευόμενα από ένα οριστικό άρθρο (πχ. Το Ψωμί, η Αποκριά). Αυτός είναι ένας τρόπος για να ορίσει ο ποιητής το χώρο του ώστε να προετοιμαστεί ο αναγνώστης της ποίησής του για την είσοδο στον μαγικό του κόσμο, όπου κατά κανόνα παρακολουθεί μια παράξενη αλλά και γοητευτική μικρή ποιητική ιστορία. Ο «Ελεγκτής» ορίζει εξ' αρχής το χρέος του ποιητή το οποίο είναι ο έλεγχος των υψηλών αξιών-ιδανικών και των πνευματικών αγαθών. Η απουσία δευτερευόντων γλωσσικών στοιχείων από τον τίτλο (ελλειπτικός λόγος), που χαρακτηρίζει το σύνολο του ποιητικού έργου του Σαχτούρη αλλά και γενικότερα τη νεοτερική ποίηση, δίνει στο λόγο μεστότητα πυκνότητα αναδεικνύοντας την ουσία των πραγμάτων και στη συγκεκριμένη περίπτωση την ευθύνη του ποιητή. Τέλος, το γεγονός ότι «Ο Ελεγκτής» γράφεται με κεφαλαίο Ε αφενός κεφαλαιοποιεί την πράξη του ελέγχου ως βασική παράμετρο του ρόλου του ποιητή και αφετέρου προσωποποιεί τον Ελεγκτή δίνοντάς του υπόσταση.

Γ. Το ποίημα «Ὁ Ἐλεγκτής» είναι ένα χαρακτηριστικό ποίημα ποιητικής, καθώς φέρνει στο κέντρο του ενδιαφέροντος τον ποιητή ως υπεύθυνο δημιουργό, με υψηλή συνείδηση του χρέους του απέναντι στην τέχνη του και την ποίηση ως πράξη ευθύνης. Πιο συγκεκριμένα, το ποίημα επισημαίνει το προσωπικό χρέος του ποιητή (ἐγώ... πρέπει) να καταστήσει δυνατή την επικοινωνία των ανθρώπων με τον ουρανό, που συμβολίζει τα πνευματικά αγαθά. Στους στίχους αυτούς ειδικότερα το «ἐγώ» του ποιητή αυτονομείται και καταλαμβάνει ολόκληρο το στίχο με σκοπό να προβάλλει την ιδιαιτερότητα της αποστολής του ως θεματοφύλακα των ηθικοπνευματικών αξιών (κληρονόμος πουλιών). Η αποστολή αυτή μάλιστα κρίνεται επιτακτική («πρέπει» απρόσωπο) και τονίζει τη συναίσθηση της ευθύνης του. Μάλιστα ο ποιητής πρέπει να βρίσκεται σε εγρήγορση έστω κι αν είναι ψυχικά τραυματισμένος από την εποχή του. Η φράση «σπασμένα φτερά» συμβολίζει αφενός τις ταλαιπωρίες που υφίσταται ο ποιητής από

την ισοπεδωτική, τραυματική εποχή του και αφετέρου την αποτυχία της ποίησης του να επικοινωνήσει με το ευρύ κοινό.

Το ποιητικό «εγώ» λοιπόν υπεύθυνο προστάζει και συνάμα προβάλλει τον εαυτό του ως τον μόνο που μπορεί να αγγίξει τον ουρανό, αφού ο ποιητής και μάλιστα ο υπερρεαλιστής ζει στον κόσμο της φαντασίας, της χαράς. Εξάλλου αυτό υπαγορεύει η ίδια του η φύση ως κληρονόμου πουλιών, κληρονόμου δηλαδή μια ς βαριάς πνευματικής παράδοσης που τον οδηγεί στο πέταγμα μακριά από τη νοσηρή καθημερινότητα προς τον χώρο της ελπίδας, της λύτρωσης και της ποίησης.

Δ. Συγκρίνοντας τον «Ελεγκτή» του Σαχτούρη με την «Ανταπόδοση» του Ρίτσου μπορούμε να επισημάνουμε τα εξής σχετικά με το ρόλο του ποιητή:

1. Και στα δύο ποιήματα ο ποιητής έρχεται αντιμέτωπος με το ρόλο του ως πνευματικού ηγέτη απέναντι στην κοινωνία και τον άνθρωπο. Συγκεκριμένα, ο ποιητής κατά τον Σαχτούρη παίρνει θέση απέναντι στη σύγχρονή του πραγματικότητα, την οποία και αποδίδει με τις ενδείξεις «αίμα, χιόνι και σπασμένα φτερά». Από την άλλη, ο ποιητής στον οποίο αναφέρεται ο Ρίτσος «έδωσε θέση» δηλαδή τοποθετήθηκε στην εποχή και την κοινωνία του αποτελώντας ενεργό μέλος της και μάλιστα «πάλεψε» με το «χρόνο» και τα «πράγματα».
2. Και στα δυο ποιήματα ευθύνη του ποιητή ήταν και είναι η πνευματική ανάταση της κοινωνίας και η επανασύνδεση με τα υψηλά ιδανικά και τις ανθρωπιστικές αξίες. Έτσι, ο ποιητής-ελεγκτής στον Σαχτούρη έχει χρέος να περιφρουρήσει τα αστέρια δηλαδή τα πνευματικά και πολιτιστικά αγαθά υποδεικνύοντας όλα αυτά που σπιλώνουν τον άνθρωπο και αλλοτριώνουν το ήθος του («Ένας μπαξές γεμάτος αίμα είναι ο ουρανός» -υπαινιχτική αναφορά στον αδελφοκτόνο εμφύλιο πόλεμο). Ανάλογα και ο ποιητής στον Ρίτσο ανασημασιοδότησε «τους ολονύκτιους στεναγμούς των άστρων», περίθαλψε το «άρρωστο αηδόνι»(την ποιητική και γενικότερα πνευματική δημιουργία) και επαναπροσδιόρισε τα μεγάλα ιδανικά, (π.χ. εθνικά, πολιτικά, «τις μεγάλες ιδέες»).
3. Και στα δύο ποιήματα παρουσιάζονται οι δυσκολίες και οι κίνδυνοι που ελλοχεύουν στο δύσκολο εγχείρημα του ποιητή αλλά και το προσωπικό κόστος που αυτός αναγκάζεται να «πληρώσει». Ο ποιητής κατά τον Σαχτούρη «σφίγγει τα σχοινιά του» δείχνοντας έτσι την εγρήγορση, την αποφασιστικότητα, την ετοιμότητα αλλά και τις προσωπικές θυσίες που απαιτεί ο ρόλος του ως ελεγκτή, ενώ τα σπασμένα φτερά συμβολίζουν τα ψυχικά τραύματα από τις οδυνηρές εμπειρίες του ποιητή και, μάλιστα του υπερρεαλιστή, σε μια τέτοια αντιπνευματική εποχή· τα σπασμένα φτερά όμως δεν τον εμποδίζουν να επιτελέσει το πνευματικό του χρέος, αφού είναι κληρονόμος πουλιών. Από την άλλη, ο ποιητής στον Ρίτσο «πάλεψε» και με «μόχθο κι εγκαρτέρηση ανέβηκε την πέτρινη τεράστια σκάλα». Άρα αντιμετώπισε τεράστιες δυσκολίες και η ζωή του έγινε «πέτρινη» κατά τη διάρκεια της προσπάθειάς του να εμπλουτίσει πνευματικά τον κόσμο, ενώ τα «γυμνά πλευρά του» που δέχτηκαν τα «βέλη», δηλαδή τις επιθέσεις του κοινωνικού και πιθανώς του ιδεολογικού του περίγυρου, αποδεικνύουν τις προσωπικές θυσίες που έκανε προκειμένου να επιτελέσει με συνέπεια το έργο του.

<u>Επιμέλεια</u>
Κόρκακα Σάνδη • Ανδρονίδη Χαρά

ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ